

Summary. The article deals with the methodology of attention studying and automatic processing of the data of a proof-correction test based on E.Landolt's ophthalmological rings. Methods of calculation of the following parameters are described: speed (efficiency) of attention, accuracy, mental productivity coefficient (degree of the accuracy of the task fulfillment), intellectual work capacity, level and stability of the concentration of attention, assessment of task fulfillment (work effectiveness), processing speed and volume of processed visual information, stability of the working speed, fatiguability index, degree of "working-in", psychic stability and switching-over coefficient. New methods for the determination of thinking flexibility-rigidity are suggested. **Key words:** psychodiagnostics, attention, a proof-correction test, E.Landolt's ophthalmological rings, automatic processing of the investigation data, thinking flexibility-rigidity.

© 2012

Л.В. Драгола (м. Ялта)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОРИ В ДІАГНОСТИКО-КОРЕКЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ АСПН

Постановка проблеми. Дана робота виконана в психодинамічній парадигмі, яка цілісно розглядає психічне в його свідомих та несвідомих виявах. З огляду на те, що несвідоме не підлягає безпосередньому спостереженню та пізнанню – вивчення метафори сприяє розкриттю глибинних ракурсів психічного з використанням переносного значення візуалізованого матеріалу. Психологічна практика АСПН потребує поглиблення розуміння категорії метафори, та визначення її ролі в діагностико-корекційному процесі АСПН.

Мета статті – дослідити особливості використання метафори в діагностико-корекційному процесі активного соціально-психологічного навчання.

Виклад основного матеріалу. Феномен метафори традиційно пов'язують з історичним процесом абстрагування конкретних уявлень від нерозчленованої міфологічної свідомості, що зумовлює народження художнього образу, створення символічної системи, яка є метафоричною. Слово «метафора» (від грец. – переміщення, віддалення) означає вживання в переносному значенні образного вислову; перехід прямого значення до опосередкованого, прихованого, яке ґрунтується на принципі схожості й може розгортатися у внутрішній сюжет, не сприйнятий з погляду раціоналістичних концепцій [4]. У контексті філософсько-психологічних досліджень метафора пов'язується із свідомим началом людини, що виражає суб'єкт-об'єктні відношення й зумовлює перетворення предметних характеристик оточуючого світу на символічні.

Аналіз сучасних наукових психологічних праць, присвячених метафорі, дозволяє стверджувати про те, що вона розглядається як засіб активізації психічної діяльності індивіда, що її сприймає з метою емоційного впливу на людину. Останнє ініціює його переживання, та експресивний ефект, на відміну від мовних відносин, що апелюють до розуму суб'єкта, його нормативного настрою. На думку Л.І. Шрагина – системний ефект метафори формується як результат взаємодії основного і допоміжного компонентів і обумовлює її психологічний феномен: здатність активізувати емоційну і інтелектуальну сфери [7]. При цьому акцент ставиться на ролі метафори в контексті структури творчої діяльності і можливості використання її етапів як інструментів розвитку уяви. Метафора створює схожість, що приводить до появи нового «смислового образу» (ідеї), що відбувається за участю уяви на основі розуміння суті об'єктів. На відміну від метафори – логічна операція за «аналогією» не викликає образні уявлення [7]. В когнітивній психології, що займається вивченням когнітивних моделей і гештальтів, важливе місце посідають концептуальні метафори, які, на думку Дж. Лакоффа і М. Джонсона, «можуть утворювати злагоджені концептуальні структури глобального рівня – «когнітивні моделі»» [5].

Феномен метафори в психології свідчить про те, що цей стилістичний троп (слово чи вислів, вжиті у переносному, образному значенні) все частіше розглядається як ключ до розуміння основ мислення і процесів створення бачення світу, його універсального образу, оскільки людина не стільки відкриває схожість, скільки створює її. Створюючи образ і апелюючи до уяви, метафора породжує значення, яке осмислюється. Метафора є продуктом діяльності такої властивості мислення, як асоціативність, що встановлює зв'язки за схожістю, суміжністю або протилежністю. «Завдяки метафорі невідоме стає відомим, а відоме – стає новим» [1, с. 185]. В метафорі існує великий потенціал для психологічного осмислення; вона робить значний внесок в теоретичну і практичну психологію як одне з фундаментальних явищ мови, мислення і психології.

У науковій літературі, що присвячена психокорекційній практиці [2; 3; 6], метафора глибинного пізнання є необхідною передумовою ефективності роботи психокорекційної групи, її динамікою та інтеграційними процесами: вона є спонтанним образом, який завуальовано презентує актуальне групове явище і слугує усвідомленню групової потреби та подальшому розпізнаванню подібних явищ. Метафора при цьому має (несе) в собі емотивність явища, що позначає груповий символ спільно пережитого досвіду. Вона сприяє «оживленню» абстрактних словесних конструкцій.

У психологічній практиці за методом АСПН, метафора виступає як допоміжний засіб в діагностико-корекційних прийомах. Розкриття специфіки й ролі метафори, яку науковці тлумачать як спосіб опосередкованого

та образного вираження змісту, який недоступний прямому пізнанню та спогляданню, допомагає розширити концептуальні засади, що сприяють глибинно-психологічному пізнанню психіки суб'єкта. У психологічних дослідженнях метафору розглядають у кількох планах: як форму комунікації в аспекті поведінки і спілкування, відображення почуттів і передавання ідей; у глибинно-психологічному – механізм маскуванню несвідомого змісту психіки; у практичному аспекті – терапевтичний засіб і прийом навчання.

Важливою складовою врахування метафори в діагностико-корекційному процесі є розуміння основ процесуальної психодіагностики. Термін «діагностика» походить від грецького слова, що означає здатний розпізнавати. Процесуальна психодіагностика «визначається, з одного боку, характером проблем учасників навчання, а з іншого – результатами психодіагностики, яка структурує прийоми та реакції керівника» [11, с. 84]. Цей процес означає здатність психолога розпізнавати в процесі групової корекції індивідуально-психологічні відмінні риси особистості. Процесуальна діагностика сприяє єдності психодіагностичного та психокорекційного процесів, їхній динамічності.

Глибинно-психологічна корекція за методом АСПН передбачає цілісний, системний і водночас опосередкований вплив на особистість з метою нівелювання деструктивних тенденцій психіки, що виявляються у процесі спілкування. Психологічна практика АСПН потребує адекватного розуміння категорії «метафора». Дослідження специфіки та ролі метафори, яку вчені визначають як спосіб опосередкованого і переносно-образного вираження змісту, сприяє виробленню нових прийомів пізнання несвідомої сфери.

У психокорекційному процесі активного соціально-психологічного навчання (АСПН) [8-10], яке є цілісною системою психокорекційної допомоги особистості, метафора виступає як допоміжний засіб пізнання несвідомої сфери психіки. Вона сприяє можливості пізнавати зміст несвідомого, що носить емотивний характер і є суб'єктивно значущим для особи. Це відбувається за рахунок наближення специфіки метафори до функційних особливостей несвідомої сфери. Гармонізуючись із свідомим людиною, метафора сприяє вираженню несвідомого змісту психіки детермінованого внутрішніми механізмами, які обумовлюють суб'єктивний зміст сприйняття. Метафора передбачає абстрагування від конкретної споглядальної реальності, і тим самим дає можливість виявити логічну впорядкованість між окремими елементами спонтанного поведінкового матеріалу суб'єкта. Пізнавальна функція метафори розширюється у випадку образності, що актуалізує механізми проєкції, ідентифікації, перенесення і т.п.

Використання метафори в АСПН підпорядковано його організаційним засадам, зокрема принципам спонтанності, за яких учасники здійснюють метафоричну самопрезентацію. Останнє може бути здійснено вербально, образно, опредмечено та за допомогою ліпки метафоричного образу.

Метафоричний зміст має резерви актуалізації процесів глибинного пізнання із залученням тих методів які відповідні нагальності діагностико-корекційних потреб. У груповому психокорекційному процесі АСПН можуть використовуватись вправи, що передбачають метафоричну самопрезентацію, зокрема: «Презентація себе через метафоричний образ», «Малюнок», «Казка про власне життя» та ін. Вона сама по собі несе такий когнітивний зміст, який неможливо переказати словами, а його можна пізнати при залученні додаткових методик.

Нижче ми подаємо групові вправи, що дозволяють виявити функційні особливості метафори у пізнанні глибинно-психологічних тенденцій. Власна презентація через метафоричний образ передбачає символізацію таких спроб з подальшим аналізом змісту презентованої символіки. Психодинамічна методологія передбачає апробацію здібностей учасників АСПН в адекватній рефлексії та саморефлексії з використанням метафори. Методологічні засади психодинамічної теорії включають розуміння сутності взаємозв'язків між свідомою та несвідомою сферами психіки, які відображає «Модель внутрішньої динаміки психіки» [8-11], розроблена академіком НАПН України Т. С. Яценко, розуміння функційної цілісності сфери свідомого і несвідомого (точніше, не існування однієї сфери без іншої) та водночас їх автономія, яка має вияв в їх різноспрямованості, що засвідчує різницю між «логікою свідомого» та «логікою несвідомого». Психодинамічний підхід передбачає врахування здобутків психоаналітичної теорії З. Фрейда.

У процесі виконання вправи (ліпка, вибір предмета, іграшки) відбувається образна презентація психологічної сутності учасника групи в завуальованій формі, що потребує інтерпретації. Метафоричні вправи знімають напругу в учасників та заохочують до процесу пізнання.

Важливою в контексті пізнання метафори є інтерпретація «Казки про власне життя», що передбачає виявлення фіксацій, усвідомлення яких потребує участі в діагностико-корекційному процесі АСПН. Глибинно-психологічна інтерпретація сприяє виявленню «логіки несвідомого» (щоб виявити «логіку свідомого»), яка визначається через взаємозв'язки (асоціації) між образами та їх елементами. Поширена думка, що інтерпретація завжди метафорична, оскільки сам феномен метафори передбачає розуміння. Інтерпретація метафоричного змісту може сприяти реалізації «прагнення» несвідомого бути водночас замаскованим і пізнаним та реалізованим у притаманних йому інфантильних потребах. В процесі роботи відбувається висунення гіпотези, що потребує перевірки: психодіагностичні висновки в момент роботи з метафорою є відносними, гіпотетичними. Метафора виступає стимулом до самопізнання, яке сприяє розширенню спектра бачення власних психологічних

особливостей. Метафора пов'язана із статичними й динамічними аспектами психіки, вона є засобом усунення опорів і таким чином створює необхідні передумови для глибинного пізнання феномену психіки.

Вправа «Казка про власне життя» передбачає розповідь респондентом казки в довільній формі, відповідно спонтанності уяви. Це дає можливість презентувати у символічно-метафоричній формі емоційно важливі аспекти життя, пов'язані з емоційно навантажливими аспектами дитинства (взаємини з батьками, рідними, близькими людьми). В поле зору психолога потрапляє драма сім'ї, проблеми соціалізації, налагодження власного життя, професійне становлення. Пережиті суб'єктом значущі події можуть зміщуватися в часі і просторі. Останнє єднає метафору з малюнком, сновидінням, міфом і т.д. за рахунок спільності механізмів символізації.

Звернемось до наукового аналізу «Казки про власне життя» протагоніста С. (20 років), студента 4-го курсу психологічного факультету.

Текст казки С.

С.: «Події відбувалися в лісі. (1) Один дикий, не приручений собака зустрів вовчицю. (2) Вони зустрілися випадково, куди за збігом обставин одночасно прийшли на водопій. І там один одному сподобались. Відносини стали продовжуватись, і ставали дедалі серйознішими. З часом вони стали жити разом, і у них народилася дитина. (3) Первістком було вовчєня. Вовчєня було дуже активне, за всім спостерігало, батьки приділяли йому багато уваги. (4) Але, через деякий час у них народилося цуценя. Як дуже часто буває, вся увага, почала приділятися цуценяті, і батьки дещо забули про вовчєня. Вовчєня росло поруч з цуценям. Підростаючи вовчєня знайшло собі нових друзів-вовків. Пізніше вовчєня покинуло вовків, не по своїй волі, а тому що вони від нього відвернулися. Через певний час вовчєня зустріло інших вовків, які були йому раді. Вовчєня стало розвивати в собі нові якості.»

П.: У наведеній казці С. присутня потенційна агресивність, яка властива собаці або вовку, однак це не є центральною ланкою в діагностиці. Присутнє розділення, є метафоричний образ «собаки» і метафоричний образ «вовка». Вони ніби одного роду, але різниця все ж таки є: собака нижче за рангом, бо вона може бути приручена. А вовк – має вищий статус, йому властива волелюбність, неординарність і оригінальність. Вовки більш загрозові, їх бояться. Через ці образи С. вдало відтінив психологічну близькість рідних. Акцент зроблено на сім'ї як такій. По казці видно, що С. ближче до матері – тому, що вона теж «вовчиця», а брат ближчий до батька, вони обидва – «собаки». Простежується знецінення С. батька та брата через образ «собаки». С. показав, що певний час в сім'ї була така градація, що батько займався братом, а мама була ближче до С. Казка презентує, що батько щось не приймав в цьому вовчєнятті (в С.). Вовчєня в свою чергу не зважало на той факт, що другим народилось цуценя (брат). Останнє пояснює чому вовчєнятті довелось знаходити втіху в зграї вовків, які, можливо, були не зовсім адаптивні до соціуму і того середовища де вони жили. Розповідь свідчить, що це була комфортна атмосфера для вовчєня, у них були спільні помисли й захоплення. На деякий час це була референтна група для С., він там знаходив схвалення, втіху, і асимілював їх цінності, але в той же час ці цінності не приймав батько. Простежується прагнення батька переробити вовчєня, С., його цінності, потенційну, приховану агресивність своїм неприйняттям. Подальша розповідь показує, що С. потрапив в іншу, теж комфортну для себе групу. В ході роботи з'ясувалося, що це було навчання, коли С. зміг переосмислити своє життя, свій внесок в ситуацію, яка створилася вдома, як і життєві та індивідуальні цінності. Він зрозумів, що його оригінальність полягає не у зовнішній презентації себе, а у внутрішній суті на яку він переніс акцент: робота над собою!

Науково-загальнувальний аналіз казки С.

Діагностико-корекційна робота з казкою протагоніста С. показала, що саме по собі завдання створити «казку про власне життя» мимовільно обумовило використання респондентом С. метафори, яка має наступний переносний зміст:

«собака» - батько»

к-т

1

«вовчиця»- мати»;

к-т 2 «водопій» - спільний інтерес, що відповідав потребам батьків;

к-т 3 «вовчєня» - вказує на жіночу стать первістка (виходячи з метафоричного образу матері) та, можливо, - на близькість до матері;

к-т 4 «цуценя» - що вказує на чоловічу стать другої дитини, виходячи з метафоричного образу батька.

Звідси перший висновок: метафора взаємопов'язана з архетипом, як інстинктом. К. Г. Юнг визначав архетипи як несвідомі образи самих інстинктів або ж і загалом називав інстинктами, що сприяє метафоричній рефлексії власного життя. Все це може вказувати на те, що архетип знаходить вияв в метафорі, що вони взаємопов'язані. Архетип теж має метафоричний смисл, відмінність лише в тому, що його розкриття потребує інтерпретації, а метафора в більшій мірі «лежить на поверхні».

Другий висновок: метафора дозволяє людині бути захищеною, адже складні змісти взаємин з близькими, власні емотивні навантаження, розчарування передаються метафорично.

Третій висновок: казка С. засвідчує дієвість провідної тенденції психологічних захистів «від слабкості до сили» (протагоніст С. є вовком, а не собакою, яка нижче за «статусом»); спільність образу з матір'ю, може також вказувати на дієвість механізму ідентифікації та душевну близькість до неї. Останнє підтверджується тим, що С., у випадку проблем із сиблінгом (братом) знайшов подібне середовище вовків.

Метафоричність в пізнанні психіки респондента здійснюється в процесі ліпки власного образу - «Презентанта» з використанням тіста.

Фрагмент стенограми психокорекційної роботи з фігурою-презентантом протагоніста Н.

Рис. 1. Кішка

П.: 1 Чи «знайомі» ви з цією кішкою? Вона народилася у вас в уяві вперше чи ця кішка є у вашому житті?

Н.: 2 Я подумала, що найповніше мене презентує саме кішка.

П.: 3 Тоді цей образ дозволяє вам виразити найістотніше для себе?

Н.: 4 Так.

Психодрама

П.: 5 Напевно, кішка має ще якісь особливості? Якщо втілитись в образ кішки, то, що б ви сказали від її імені?

Н (від імені кішки): 6 Я кішка, я задоволена, що я тут. Я самостійна, але люблю домівку, душевне тепло, затишок, сім'ю. Люблю, коли мене гладять, але не проти шерсті. Дуже люблю волю.

Продовження аналізу Рис.1.

П.: 7 Ви кішка, яка гуляє сама по собі?

Н.: 8 Так, але завжди повертаюсь додому.

П.: 9 Де більше ризику, що «погладять проти шерсті», за межами дому чи вдома?

Н.: 10 Напевно, вдома рідні можуть погладити проти шерсті.

П.: 11 Хто саме?

Н.: 12 Старша кішка, хоча кіт теж може погладити проти шерсті.

П.: 13 Їм щось не подобається? Вони хочуть тебе переробити?

Н.: 14 Вони можуть вказати на якісь мої помилки, або в чомусь дорікнути мені.

П.: 15 А ти вважаєш, що якщо у тебе і є якісь помилки, то це твої власні помилки, і ти їх сама бачиш. І чому ж вони тобі за це дорікають?

Н.: 16 Так, мені не подобається, що вони мені дорікають.

П.: 17 З того, що я тобі сказала, про те, що ти сама бачиш помилки. До тебе щось відноситься?

Н.: 18 Інколи буває, що я не права. Але іноді, буває, що я маю рацію, але все одно одержую «проти шерстки».

П.: 19 Тому що у них на ці речі інший погляд?

Н.: 20 Зовсім інший.

П.: 21 Ти, напевно, впевнена кішка, що твій погляд правдивий, правильний, більш перспективний?

Н.: 22 Це мій погляд, і він для мене є правильним.

П.: 23 Твоя позиція може тобі заважати взяти щось позитивне з того, що тобі пропонують, особливо якщо ти вважаєш, що це негатив.

Н.: 24 Якби мене гладили за шерстю і показували в чому я помилилась, то це було б більш прийнятно. А якщо мене гладять проти шерстки і вказують на мої недоліки.....

П.: 25 Тоді, відчувається, що для тебе більш важливо, щоб гладили за шерстю, ніж пізнавати щось корисне для себе. Що для тебе є цінністю: щоб було тобі на користь, чи щоб було приємно?

Н.: 26 Щоб мене не «батоном» вчили.

П.: 27 В який період свого життя ти це відчувала?

Н.: 28 В підлітковому.

П.: 29 Щось змінилося у відносинах ката і кішки? Що вони раптом в підлітковому віці стали тебе виховувати, ще і виховних засобів не вистачало, що вони використовували батіг?

Н: 30 Кішка залишилася одна. Кіт пішов.

П.: 31 Можливо, кішка його теж погладила проти шерстки?

Н: 32 Можливо, але, я про це не знаю. Він просто пішов, дуже спонтанно, раптово, несподівано. Коли він йшов, то збирався повернутись, але не повернувся.

П.: 33 Труднощі ще в тому, що довгий період кішка жила в очікуваннях, а це дуже важко. А ця кішечка схожа на ката?

Н: 34 Так схожа, за словами кішки.

П.: 35 Зрозуміло, що вона знайшла собі об'єкт розрядки.

Н: 36 Так, бо більше нікого поряд не було.

П.: 37 Якщо це вже пройшло, і було на користь цій кішечці, то може, звернешся до старшої кішки?

Психодрама

Н (до мамі-кішки): 38 Спасибі долі, що я була поряд. Це допомогло рухатись далі в тій важкій ситуації.

П.: 39 А у тебе, кішечка, шерстки зменшилось після цього?

Н: 40 Ні.

П.: 41 Ти щось отримала для себе, набула якогось досвіду? Може, ти стала обережніша з котами тепер?

Н: 42 Ні.

П.: 43 Залишилися лише те, що ти не любиш, коли тебе гладять проти шерстки? А тим більше не любиш, коли отримуєш «батіг»? Чи не схожа ти в цьому з котом-татом?

Н: 44 Не у всьому, але в чомусь схожі. Зокрема, я можу зробити якийсь вибір, не зважаючи ні на що.

П.: 45 Навіть всупереч обставинам?

Н: 46 Так. В цьому плані кішка його не засуджує.

П.: 47 Таким чином, кішечка ти дуже добра, тому що маму не засуджуєш, навіть спасибі говориш, за те що ти під руку підверталася, і мама таким чином «терапевтувала» себе, випускаючи негативну енергію. Ну, а котата теж не засуджуєш, і навіть сама чимось схожа з ним. Скажи, кішка, які відчуття в тебе виникають? Може тобі хочеться щось заперечити? Чомусь же виникають труднощі, коли проти шерстки, коли «батіг»?

Н: 48 Так, нерозуміння все-таки виникає з кішкою-мамою.

П.: 49 Може тому, що ти кішка, не згодна все життя бути об'єктом розрядки напруги для іншого? У тебе теж є почуття. Ти хотіла б, щоб до тебе прислухалися, і тобі надавали допомогу, а вони замість допомоги – тільки гладять проти шерстки, і ще говорять, що ти не маєш рації.

Н: 50 Допомогу кішка одержує, але потім їй цим дорікають.

П.: 51 Тому кішка не дуже хоче її і одержувати? Вона має потребу, але вже остерігається її одержувати?

Н: 52 Так, вона не розуміє, навіщо тоді потрібна допомога, якщо після цього їй дорікають.

П.: 53 Ефект «гіркої цукерки»?

Н: 54 Так.

П.: 55 Цукерка бажана, але з відтінком гіркоти?

Н: 56 З початку дають, а потім б'ють по руках.

П.: 57 Значить є суперечність відносно кішечки, з одного боку, заохочують, підтримують, а з другого боку, вчать бути самостійною.

Н: 58 Так, така суперечність є. Дякую за роботу.....

Семантика комунікатів, що презентує стенограма психоаналітичної роботи з протагоністом Н.

1. Прояснює запитання П. з метою з'ясувати чи відображає Рис. 1. власний досвід.

2. Н. пов'язує Рис. 1. лише з образом кішки, як такої (а не її власної).

3. П. намагається діагностувати, які риси кішки відносяться до Н.

4. Погоджується з тим, що в цьому образі є істотне для Н.

5. П. каталізує процес прояснення, чим же метафора кішки допомогла Н. презентувати себе, тому вдається до прийому психодрами.

6. Втілення Н. в образ кішки є ефективним діагностичним прийомом, який об'єктивує такі риси Н., як: прагнення бути задоволеною (оптимістичною), люблячою (затишок, домівку, сім'ю), як і те, щоб все було «по моєму».

7. П. діагностує волелюбність Н.

8. Н. підтверджує к-т 7, але вказує на пріоритет домівки.

9. П. бере до уваги твердження Н. про небажаність ситуації коли «гладять проти шерсті» і діагностує де більше ризиків на таку ситуацію – вдома, чи поза домом.

10. Відповідь Н. прояснює, що ризиків отримати негативні емоції більше вдома.

11. П. прояснює (діагностує) до кого із членів сім'ї такий ефект відноситься.

12. Н. використовує метафору «старша кішка», що відноситься до матері. До батька ж такі дії відносяться менше.
13. П. прояснює причини: чим невдоволенні батьки, зокрема мати.
14. Н. вказує що це стосується її помилок, які дають привід на дорікання.
15. П. стає на захист протагоніста Н., підтримує її в прагненні набути самостійності.
16. Н. приймає захист психолога.
17. П. перевіряє самокритичність і тверезість ставлення Н. до самої себе.
18. Прийоми П. (к-т 15, 17) каналізують самокритичність Н., поряд з цим такий «об'єктивний» погляд у неї і на вчинки батьків.
19. П. намагається урівноважити взаємини Н. з батьками, підкреслюючи (к-т 19), що вони не винні – у них «інші погляди».
20. К-т 19 підтверджує Н.
21. П. робить спробу метафорично покласти на «ваги» погляд батьків і погляд Н.
22. Відповідь підтверджує ефективність прийому П (к-т 21), що дозволяє прояснити прагнення Н. мати «правильний погляд», що може породжувати ілюзію.
23. П. підкреслює, що така позиція «правильного погляду» може заважати скористатись мудрістю батьків.
24. Н. вказує, що в цьому заважають негативні емоції, зокрема вона ілюструє інфантильну позицію – хтось повинен їй допомогти скористатись позитивом в позиції батьків.
25. П. підкреслює, що тоді Н. може наносити сама собі урон, ставлячи на ваги користь для себе (один бік) – позитивні емоції (другий бік).
26. Н. опосередковано доводить більшу важливість позитивних емоцій, гіперболізуючи негатив з боку батьків.
27. П. розуміє важливість для Н. такого стану речей і робить спробу прояснити коли то так склалось.
28. Н. стверджує зв'язок такого стану з підлітковим віком.
29. П. опосередковано прояснює ситуацію взаємин батьків, вдаючись до метафоричності їх образів «кіт і кішка».
30. Н. підтверджує вірність гіпотези – розлучення батьків.
31. П. робить спробу діагностувати спільності Н. з батьком, припущенням що його теж «погладили проти шерсті».
32. Н. говорить, що їй про це не відомо. Н. констатує труднощі породженні невизначеністю ситуації.
33. П. робить припущення, що Н. схожа з батьком, але використовує метафору.
34. Н. підтверджує гіпотезу П.
35. П. приєднується до важних почуттів Н, винесених з дитинства, відтінюючи недосконалість кішки (матері).
36. Н. підтверджує сказане П.
37. П. оптимізує ситуацію підліткового віку з тим, що «це вже пройшло», і що то приносило полегшення кішці (матері). Все це створило підґрунтя для пропозиції виконати психодраму – «звернутись до старшої кішки».
38. Н. усвідомлює свою «терапевтичну» функцію для матері, що знижує її негативні почуття до неї
39. П. використовує метафоричний образ у психодрамі, користуючись попереднім текстом «про шерстку» (за чи проти).
40. Відповідь Н. вказує на поглиблення розуміння нею взаємин з матір'ю.
41. П. намагається діагностувати психокорекційний ефект через переноси «об'єктних відношень сім'ї» на власні інтимні взаємини, що позитивно показано відповіддю Н (к-т 42).
43. П. пояснює схожість з татом в реакціях на протидію бажанням.
44. Н. частково визнає схожість, засвідчує зрушення в психокорекційному плані (це підтверджується і к-ти 45-46).
47. П. використовує каталізуючий психокорекційний крок, на основі отриманого матеріалу. П. в певній мірі гіперболізуючи перебільшує зростання лібідо Н. чим її просуває в бажаний бік змін, тому що Н. хочеться бути такою доброю і до матері і до тата.
48. Н. уточнює, що важче таку позицію прийняти стосовно матері.
49. П. прояснює, що важко все життя бути громовідводом (психотерапевтом) для емоцій матері. П. приєднується до потреб самої Н. у психотерапії.
50. Н. вказує на бар'єр у взаєминах з матір'ю, бо та не цінує внесок Н.
51. П. висловлює розуміння Н., що їй хочеться і не хочеться допомоги від матері, на заваді стає докір.
- Останнє підтверджується к-ти 52-54.
55. П. вказує на неоднозначність почуттів до матері. Останнє показують к-ти 54-56.

57. П. вказує на амбівалентність почуттів до матері (кішки), знімає напругу Н. тим, що опосередковано вказує напрям руху у власному психічному розвитку до зрілості та самостійності.

Науково-узагальнювальний аналіз роботи з фігурою-презентантом протагоніста Н.

Метафорична самопрезентація з використанням ліпки із тіста (з наступним розфарбовуванням) легко сприймалась та виконувалась респондентом Н. Кталізуючим моментом саморефлексії Н. виступала психодрама (к-т 5-6, 38) в процесі якої Н. презентує власні переживання пов'язані із ставленням до себе та до близьких людей. Науковий аналіз дозволяє констатувати такі умовні цінності Н.: орієнтація на сім'ю, злагоду у взаєминах, сімейний затишок; волелюбність; готовність допомагати іншим (к-т 6, 7, 8, 15, 22, 24).

Протагоніст Н. з метою вираження змісту почуттів на супротив інших власним баченням Н. вводить метафоричний вираз (к-т 6) – «погладити проти шерсті», що має переносний зміст – емоція на протидію реалізації власних бажань, волі, що знижує в Н. відчуття психологічної сили.

Перший висновок: введення метафоричного самопрезентанта породжує наступну метафоризацію (к-т 12) не лише власних якостей, але й інших значимих персонажів, зокрема батьків («кіт» (батько), «кішка» (мати)) та взаємин з батьками, та між батьками. Саме метафоричний вираз «проти шерсті» співвіднесено Н. із взаєминами з матір'ю (к-ти 12, 18, 24).

Другий висновок: метафора задає певну послідовність опосередкованості самопрезентації. В к-ті 26 – вводиться метафора *batig*, П. згідно феноменологічного підходу, дотримується мови респондента, зокрема батіг в значенні насилля.

Третій висновок: В процесі діагностико-корекційної роботи було з'ясовано, що відносини протагоніста Н. з матір'ю мали суперечливий характер (к-ти 55, 57). У зв'язку з тим, що у підлітковому віці Н. батько пішов з сім'ї (к-т 30), і мати за рахунок Н. «терапевтувала» себе (к-т 49), це обумовило виникнення амбівалентних почуттів Н. до матері, що має тенденцію перенесення і на рідних загалом (к-ти 12, 18, 26, 28, 30, 32, 35, 38, 40, 48, 50, 52-56, 57). Метафоричний образ Н. дозволив прояснити схожість протагоніста Н. з батьком: впертість, відстоювання свого вибору, непередбачуваність (к-ти 33, 34, 44), що і обумовило суперечливе ставлення матері до Н. (к-ти 51, 55, 57). Схожість з батьком, може демонструвати почуття провини перед матір'ю, що деструктує психіку Н.

Таблиця 1.

№	Категорії комунікатів	Номера к-та за стенограмою
1.	Метафоричний презентант: кішка, кіт, старша кішка, батіг.	4, 6, 29, 33
2.	Суперечливе ставлення матері до Н.: невдоволеність, дорікання, «терапевтування» та ін..	13, 14, 38
3.	Схожість протагоніста з батьком: впертість, відстоювання свого вибору, непередбачуваність.	44, 45, 46
4.	Амбівалентне ставлення протагоніста до рідних та самої себе	12, 18, 26, 28, 30, 32, 35, 38, 40, 48, 50, 52-56, 57
5.	Підвищена чутливість до негативного оцінювання (метафоричний вираз «проти шерсті»).	10
6.	Умовні цінності: орієнтація на сім'ю, злагоду у взаєминах, сімейний затишок; волелюбність; готовність допомагати іншим.	6, 7, 8, 15, 22, 24

Таким чином Таблиця 1 показує, що протагоніст Н. мимоволі ввела метафору «кішка», яка потім послідовно поширилась і на матір – «старша кішка», та на батька – «кіт». Саме за допомогою цієї метафори Н. змогла представити складні взаємини з батьками: почуття провини та амбівалентне ставлення до них. Дана ситуація породжувалась деструктивним ствердженням, яке виражалось у специфічному ставленні до супротиву («проти шерсті»), яке породило бажання бути самостійною. Все це допомогло нам виділити категорії, зазначені в табл.1., на основі семантики комунікатів, які представленні в статті.

Висновок до статті. Дана робота виконана в психодинамічній парадигмі, тому психічне розглядалось цілісно у свідомих та несвідомих виявах. З огляду на те, що несвідоме не підлягає безпосередньому спостереженню та пізнанню – метафора сприяє розкриттю глибинних ракурсів психічного у зв'язку з наявністю в неї здатності до переносного значення візуалізованого матеріалу. Психологічна практика АСПН потребує вивчення категорії метафори в її здатності до каталізації процесу глибинного пізнання. Мета статті засвідчує, що введення метафоричного образу сприяє відчуттю захищеності протагоніста, особливо при аналізі взаємин з близькими людьми. Останнє засвідчує той факт, що протагоніст Н. мимовільно ввела метафору для означення значимих персонажів: мати – «старша кішка»; батько – «кіт» та ін..

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що метафора слугує важливим стимулом самопізнання, створюючи бережливий режим для презентації «Я», що розширює спектр пізнання власних психологічних характеристик. Таким чином метафора сприяє зменшенню та нівелюванню опорів суб'єкта і створює трансфер глибинного пізнання психіки в його цілісності. Завдяки метафорі суб'єкт отримує змогу пізнавати реальність власної внутрішньої суперечливості психіки.

Література

1. Баранов А.Н., Караулов Ю.Н. Русская политическая метафора (материалы к словарю). – М.: Ин-т русского языка РАН, 1991. – 193 с.
2. Гордон Д. Терапевтические метафоры (оказание помощи другим посредством зеркала). – Канская межрайонная типография - 1994. – 143с.
3. Грабовська З. Багатогранність мовної метафори // Українська мова та література. – 1997. - № 12. – С.8.
4. Девидсон Д. Что такое метафоры? / Д. Девидсон // Теория метафоры. – М.: Каннская межрайонная типография, 1990. – С. 172 – 193.
5. Лакофф Д., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем: Пер.с англ./ Под ред. И с предисл. А.Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
6. Томе Х., Кэхеле Х. Современный психоанализ. Практика: Пер. с англ. Общ. ред. Казанской. – М.: Издательская группа «Прогресс» - «Литера». – 1996. Т. 2. – 776 с
7. Шрагина Л.И. Оригинальные ассоциации по сходству как компонент креативности // Психологический журнал, №4. – М.: «Наука», 2000. – С. 73 – 78.
8. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика / Т. С. Яценко. – К.: Вища школа, 2006. – 382 с.
9. Яценко Т.С. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: Навч. посіб. / [Яценко Т. С., Іваненко Б. Б., Аврамченко С. М. та ін.]. – К.: Вища школа, 2008. – 342 с.
10. Яценко Т. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: Навч. посіб. - К.: Вища шк., 2004. - 679 с.
11. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.

Резюме. У статті «Використання метафори в діагностико-корекційному процесі АСПН» конкретизовано особливості діагностики та корекції з використанням метафоричних образів. Дана робота розкриває діагностико-корекційну спроможність метафори. Зроблена спроба розкрити її роль в психокорекційному процесі, в аспекті об'єктивування глибинних аспектів психіки, специфіку застосування у груповому процесі в контексті різних методик АСПН. **Ключові слова.** Метафора, психокорекція, метод активного соціально-психологічного навчання, самопізнання, глибинно-психологічне пізнання, метафоричні прийоми.

Резюме. В статье «Использование метафоры в диагностико-коррекционном процессе АСПО» конкретизированы особенности диагностики и коррекции с использованием метафорических образов. Данная работа раскрывает диагностико-коррекционные возможности метафоры. Сделана попытка раскрыть ее роль в психокоррекционном процессе, в аспекте объективирования глубинных аспектов психики, специфику применения в групповом процессе в контексте разных методик АСПО. **Ключевые слова.** Метафора, психокоррекция, метод активного социально-психологического обучения, самопознание, глубинно-психологическое познание, метафорические приемы.

© 2012

И.С. Дударенко (г. Черкассы)

ДИАГНОСТИКА СУЖДЕНИЙ СУБЪЕКТА КАК ПУТЬ ПОЗНАНИЯ ЕГО ПСИХИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Постановка проблемы. Современное состояние общества существенным образом оказывает воздействие на ценностно-смысловое самоопределение личности. Ценности субъекта во многом обуславливают его жизненную реализацию, детерминируют поведение, влияют на отношения. Остроту проблемы усиливают динамичные социальные изменения, которые проявляются, в частности, в нравственных трансформациях общества: в смене идеалов, возникновении новых жизненных реалий, в разрушении устоявшихся норм. Все это влечет за собой ценностно-нормативную неопределенность и необходимость поиска новых жизненных ориентиров. Задача практической психологии на современном этапе состоит в том, чтобы помочь человеку осмыслить мир во всем его многообразии и глобальности, расширить горизонты индивидуального восприятия.

Цель статьи: анализ необходимости познания психической реальности субъекта в контексте активного социально-психологического обучения. Исследование этой проблемы обуславливает научный интерес к суждениям субъекта как важному в психодиагностическом плане источнику информации о внутреннем мире личности.

Изложение основного материала. Познание субъектом окружающей действительности сопровождается оценением. При этом все приобретает ту или иную значимость и переходит в разряд определенных ценностей. Природа ценностей, их возникновение, типология, выбор ценностных ориентаций, причины их изменений – таким есть в самых общих чертах круг вопросов, которые изучает аксиология.